

ΟΡΟΣΗΜΟ

ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΟ

ΑΡΧΑΙΑ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΓΕΝΙΚΟ ΛΥΚΕΙΟ

(ΑΠΟΦΟΙΤΟΙ)

17-6-2020

A1.

1. ΛΑΘΟΣ
2. ΣΩΣΤΟ
3. ΣΩΣΤΟ
4. ΛΑΘΟΣ
5. ΛΑΘΟΣ

B1. Ο Αριστοτέλης παραθέτει ένα επιχείρημα που το αντλεί από τον χώρο της πόλης, καθώς γι' αυτόν υπάρχει στενή σχέση ηθικής και πολιτικής. Έτσι, προβάλλει τον εθισμό, τη συνήθεια, ως το βασικότερο μέσο απόκτησης της ηθικής αρετής. Οι νομοθέτες έχουν ως βασική επιδίωξη να κάνουν τους πολίτες αγαθούς μέσω του εθισμού «εθίζοντες». Η θέληση του κάθε νομοθέτη και ο βαθμός επιτυχίας στο έργο του αποτελούν κριτήριο για το καλό ή τον λιγότερο καλό πολίτευμα, αφού έχουν οδηγήσει τους πολίτες στην ηθική αρετή. Παράλληλα τονίζεται ότι η ποιότητα της εξασκήσεως που προηγείται καθορίζει την ποιότητα της αποκτημένης δεξιότητας.

Οι παραπάνω θέσεις δίνονται μέσα από ποικίλα εκφραστικά μέσα. Αρχικά, η αντίθεση «διαφέρει τούτω πολιτεία πολιτείας αγαθή φαύλης» δηλώνει emphaticά την επιδίωξη του νομοθέτη να δημιουργήσει ένα αγαθό πολίτευμα ή ένα λιγότερο αγαθό, ανάλογα με την επιτυχία ή όχι του στόχου του. Ομοίως και οι αντιθέσεις «γίγνεται – φθείρεται», «ἀγαθοί – κακοί», καθώς και το πολυσύνδετο σχήμα «καὶ γίνεται πᾶσα ἀρετὴ καὶ φθείρεται, καὶ οἱ ἀγαθοὶ καὶ κακοὶ γίνονται κιθαρισταί» αναδεικνύουν τη διαδικασία «δόμησης» και «αποδόμησης» της αρετής ενισχύοντας τη θέση του Αριστοτέλη για τον επίκτητο χαρακτήρα της.

Επιπλέον με τη χρήση της αναλογικής απόδειξης, ο Αριστοτέλης αποδεικνύει ότι με την καλή εξάσκηση κατακτιέται η αρετή, ενώ με την κακή εξάσκηση χάνεται. Χρησιμοποιεί τα ίδια παραδείγματα, που χρησιμοποίησε και στην προηγούμενη ενότητα, αυτά του οικοδόμου και του κιθαριστή γενικεύοντας (οί λοιποὶ πάντες), για λόγους μάλλον συντομίας. Σ' αυτή την ενότητα προσθέτει ένα νέο στοιχείο – επιχείρημα: τη σημασία της καλής («εὖ») και της κακής («κακῶς») άσκησης στην ποιότητα της αποκτημένης επίκτητης ιδιότητας. Δεν αρκεί, λοιπόν,

απλώς να εξασκούμαστε σε μια οποιαδήποτε πράξη, αλλά να εξασκούμαστε σε καλές και σωστές πράξεις. Αυτό το βλέπουμε και στις τέχνες, αλλά και στις ηθικές αρετές. Θα γίνουμε καλοί οικοδόμοι, όχι αν απλώς οικοδομούμε συνεχώς, αλλά μόνο αν εξασκηθούμε στο σωστό χτίσιμο, και καλοί κιθαριστές, όχι αν απλώς παίζουμε συνεχώς κιθάρα, αλλά μόνο αν εξασκηθούμε στο σωστό παίξιμο της κιθάρας. Με τη χρήση του «επαγωγικού παραδείγματος» ο Αριστοτέλης δείχνει ότι στην πράξη η ποιότητα της άσκησης και της μαθητείας προσδιορίζει την ποιότητα της επίκτητης ιδιότητας.

B2. Ο Αριστοτέλης στην προσπάθειά του να εξηγήσει περαιτέρω την έννοια της μεσότητας για την οποία κατέληξε ότι είναι υποκειμενική και αντικειμενική, δίνει ένα ακόμη επιχείρημα που αφορά τη σχέση αρετής και τέχνης. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι όροι «επιστήμη» και «τέχνη» έχουν ίδιο σημασιολογικό περιεχόμενο και δεν έχουν καμία σχέση όταν χρησιμοποιούνται ως «διανοητικές αρετές». Η θέση του ότι η αρετή ενδεχομένως στοχεύει στο μέσον προκύπτει από δύο υποθετικές προκείμενες. Έτσι, με την πρώτη προκείμενη («Εἰ δὴ πᾶσα ... ἐργάζονται») δείχνει ότι κάθε τεχνική εργασία συνδέεται με τον σκοπό και την πράξη. Μάλιστα ο σκοπός καθορίζει τη γένεση και η ποιότητα των μέσων, την ποιότητα του σκοπού («εὖ ἐπιτελεῖ»), του οποίου ο τρόπος πραγμάτωσης δίνεται επεξηγηματικά με δύο μετοχές («βλέπουσα» και «ἄγουσα»). Με την πρώτη εννοεί τη θεωρητική προσέγγιση του έργου, ενώ με τη δεύτερη την πραγμάτωση σε πρακτικό επίπεδο του σκοπού. Έτσι, η μεσότητα εμφανίζεται «δυνάμει» στη θεωρητική της σύλληψη και η «ενεργεία» στην πραγμάτωση της προσλαμβάνοντας τα γνώρισμα της τελειότητας και της αυτάρκειας. Όταν, λοιπόν, η τέχνη λειτουργεί σωστά επιδιώκει τη μεσότητα και γι' αυτό τα έργα είναι ολοκληρωμένα με την έννοια ότι τηρούν το μέτρο και την αρμονία και εξισορροπεί τις αντιθέσεις ανάμεσα στην υπερβολή και την έλλειψη. Γι' αυτό από τα ολοκληρωμένα έργα δεν μπορούμε ούτε να αφαιρέσουμε ούτε να προσθέσουμε κάτι, γιατί διαταράσσεται η ισορροπία και η μεσότητα τους. Στη δεύτερη υποθετική προκείμενη («ἢ δ' ἀρετὴ πάσης καὶ ἡ φύσις») ο Αριστοτέλης συσχετίζει τις έννοιες τέχνη – φύση – αρετή και διαπιστώνει ότι έχουν ένα κοινό γνώρισμα, τη δυνατότητα να δημιουργούν μορφές. Όμως, η τέχνη μορφοποιεί το υλικό της, η αρετή δίνει μορφή στην ανθρώπινη προσωπικότητα και η φύση δημιουργεί δικές της μορφές. Ιεραρχώντας ο φιλόσοφος τις έννοιες θεωρεί ότι η φύση είναι ανώτερη από την τέχνη, γιατί τα φυσικά όντα τείνουν στην τελειότητα, ενώ τα έργα τέχνης παραμένουν αμετάβλητα και σταθερά και σύμφωνα με τον Ασπάσιο η τέχνη μιμείται τη φύση, άρα είναι κατώτερη αυτής. Η αρετή, όμως, θεωρείται ανώτερη από τη φύση και την τέχνη, γιατί μορφοποιεί τον άνθρωπο και αποτελεί ύψιστη έκφραση μεσότητας. Με βάση τις δύο αυτές προκείμενες ο Αριστοτέλης καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η αρετή ενδεχόμενα στοχεύει στη μεσότητα, ένα συμπέρασμα που δίνεται με τη χρήση δυνητικής έκφρασης και συγκεκριμένα δυνητική ευκτική («ἂν εἴη»). Η γλωσσική αυτή επιλογή δηλώνει

αυτό που είναι δυνατόν να γίνει, το πιθανό, στοιχείο που τονίζει τη μετριοπάθεια και την έλλειψη δογματισμού στη σκέψη του φιλοσόφου.

Ο συλλογισμός σχεδιαγραμματικά αποδίδεται:

1^η προκείμενη: Αν η τέχνη στοχεύει στο μέσον

2^η προκείμενη: Αν η αρετή είναι ακριβέστερη και ανώτερη από κάθε τέχνη

Συμπέρασμα: Η αρετή έχει στόχο τον μέσον.

B3. α. ΛΑΘΟΣ

β. ΛΑΘΟΣ

γ. ΛΑΘΟΣ

δ. ΣΩΣΤΟ

ε. ΣΩΣΤΟ

B4.

- θέμα <νομοθέται
- συνήθεια <ἐθίζοντες
- ψυχοφθόρος <φθείρετα
- ανούσιος <ἔσσονται
- ανεκτός <ἔχουσιν
- αβλεψία < βλέπουσα
- ασωτία <σφζούσης
- ἄρρητος <λέγομεν
- αφαίρεση <ἀφελεῖν
- βολίδα <ὑπερβολή

B5. Τόσο ο Πρωταγόρας όσο και ο Αριστοτέλης παρουσιάζουν τη διδασκαλία της αρετής. Όμως εντοπίζεται διαφορά στην αντίληψη του καθενός σχετικά με τη διδασκαλία της. Ο Αριστοτέλης τονίζει τη σημασία του εθισμού στις ηθικές πράξεις για την απόκτηση της ηθικής αρετής. Γι' αυτό στο επιχείρημά του τονίζει ότι οι νομοθέτες επιδιώκουν να εθίσουν τους πολίτες σε ενέργειες που έχουν ως αποτέλεσμα την ηθική αρετή («οἱ γὰρ νομοθέται... νομοθέτου τοῦτ' ἐστίν»). Για να το ενισχύσει χρησιμοποιεί το παράδειγμα των κιθαριστών και των οικοδόμων, οι οποίοι όσο ασκούνται σωστά σ' αυτές τις «τέχνες» τόσο καλύτεροι γίνονται, αφού η ηθική αρετή γεννιέται και φθείρεται με τα ίδια μέσα («Ἐτι ἐκ τῶν αὐτῶν... καὶ φθείρεται»). Επομένως, φαίνεται η σημασία της προσωπικής προσπάθειας για την επίτευξη της ηθικής αρετής, η οποία είναι κατά τον φιλόσοφο αποτέλεσμα συνήθειας.

Από την άλλη, ο Πρωταγόρας θεωρεί ότι η «ανδρός αρετή» είναι αποτέλεσμα διδασκαλίας. «ανδρός αρετή» ο Πρωταγόρας ορίζει τη δικαιοσύνη, τη σωφροσύνη και το όσιο, θεωρώντας τα απαραίτητα στοιχεία για την ύπαρξη πόλεων. Γι' αυτό επισημαίνει ότι οι αγαθοί άνδρες σίγουρα διδάσκουν την αρετή στους γιους τους, αφού η μη απόκτησή της είναι δυνατόν να επισύρει βαριές τιμωρίες (εξορία, θάνατος). Στο επιχείρημα του, λοι-

πόν, αναδεικνύεται η μεγάλη σημασία του δασκάλου στη μετάδοση της ηθικής αρετής και όχι τόσο η προσωπική προσπάθεια («εάν υπάρχει ... άνδρες»).

Επομένως, οι δύο φιλόσοφοι προσεγγίζουν διαφορετικά την πρόληψη της ηθικής αρετής. Ο Αριστοτέλης θεωρεί ότι κατακτάται με τον εθισμό και την κατάλληλη εξάσκηση του ίδιου του ατόμου ενώ ο Πρωταγόρας θεωρεί την αρετή αντικείμενο της ιδιωτικής και της δημόσιας διδασκαλίας των αγαθών ανδρών.

Γ. Αδίδακτο κείμενο

Γ1. Αν όμως κάποιος με ρωτήσει·πράγματι, αν κάποιος αδικεί την πόλη, υποστηρίζεις ότι πρέπει να έχουμε ειρήνη και γι' αυτόν; Δε θα το ισχυριζόμουν· αλλά περισσότερο λέω ότι πολύ γρηγορότερα θα εκδικούμασταν αυτούς, αν δεν αδικούμε κανέναν· γιατί δεν θα μπορούσαν να έχουν κανένα σύμμαχο.

Γ2. Το δοθέν απόσπασμα αναφέρεται στα πλεονεκτήματα της ειρήνης και αντιστοίχως στα μειονεκτήματα του πολέμου στην Αθήνα. Ο συγγραφέας εξετάζοντας όσα συνέβησαν στο παρελθόν υποστηρίζει ότι σε περίοδο ειρήνης η πόλη ευημερούσε «εύρησιν γάρ... άνενεχθέντα», ενώ σε περίοδο πολέμου δαπανούσε πολλά χρήματα «έν πολέμῳ δέ... καταδαπανηθέντα». Εξετάζοντας την τωρινή κατάσταση της πόλης παρατηρεί ότι πολλά από τα έσοδά της εξαιτίας του πολέμου χάνονται «τῶν προσόδων πολλάς ἐκλιπούσας» και δαπανώνται αρκετά σε διάφορες πολεμικές δραστηριότητες «τάς εἰσελθούσας... καταδαπανηθείσας». Ωστόσο, σε περίοδο ειρήνης στη θάλασσα η πόλη έχει αυξημένα έσοδα «ηὔξημένας τε τάς προσόδους» και δίνεται η δυνατότητα στους πολίτες να τα αξιοποιήσουν όπως οι ίδιοι κρίνουν «ταῦταις ἐξόν... ὅ τι βούλονται».

Γ3. α. ἐκλιπούσας → ἐξέλειπες
εἰσελθούσας → εἰσῆεις/εἰσῆιςθα
καταδαπανηθείσας → κατεδαπανῶ
β. μάλλον → μάλα (θετ) μάλιστα (υπερθ)
θᾶττον → ταχέως (θετ) τάχιστα (υπερθ)
Στον θετικό βαθμό το επίρρημα παρουσιάζει και τον τύπο ταχύ.
γ. τις → τισί(ν)
προσόδους → πρόσοδοι
πολίταις → πολίτου

Γ4.α. ἡ εἰρήνην: β' όρος σύγκρισης από το κερδαλεώτερον, με α' όρο το πόλεμον
ταῦτα: υποκείμενο στο ἄν κριθεῖν, αττική σύνταξη
τῶν προσόδων: ονοματικός, ετερόπτωτος, γενική διαιρετική στο πολλάς
ἄγειν: τελικό απαρέμφατο, υποκείμενο στο απρόσωπο ρήμα χρή, αναγκαστική ετεροπροσωπία.

- β. άνενεχθέντα: κατηγορηματική μετοχή, εξαρτάται από το ρήμα εύρησει και αναφέρεται στο χρήματα.
- γ. Ο πλάγιος υποθετικός λόγος στον ευθύ έχει την εξής μορφή:
«Πολύ θᾶπτον ἂν τιμωροίμεθα αὐτούς, εἰ μηδὲνα ὑπάρχοιμεν ἀδικοῦντες».
Για να εκφράζει το αντίθετο του πραγματικού, θα μετατραπεί:
«Πολύ θᾶπτον ἂν ἐτιμωρούμεθα αὐτούς, εἰ μηδὲνα ὑπήρχοιμεν ἀδικοῦντες».

ΟΡΟΣΗΜΟ